

Duela 200 urte arte herrialderik euskaldunena zen Nafarroa Garaia

Bi ikertzailek euskararen galeraren datu demografikoak aztertu dituzte lehenbizikoz

Nafarroako euskararen galeraren datu estatistikoak bildu dituzte bi ikertzaile nafarrek, Fernando Mikelarena historialariak eta Patxi Larretxea soziologoak. Kalkulu demografikoak eginez, agerian utzi dute duela 200 urte nafarren erdiak baino gehiago euskaldunak zirela eta, gainera, euskaldun gehiago zegoela Nafarroan Bizkai-Gipuzkoetan baino.

Luis Fernandez / Donostia

BERA-KO Bidasoa azterketa taldeko kideak dira Larretxea eta Mikelarena, eta EHUKO uda ikas-taroetan herenegun bukatu zen mintegi batean eman zituzten jakitera beren ikerketako datuak. *Euskara, nazionalismoa, erregionalismoa eta identitate kolektiboa Nafarroan* izenburuko ikerketa egin dute Mikelarenak eta Larretxeak, eta euskararen galeraren aurrekariak aztertzeo bildu dituzte datu demografikoak.

Zenbait errolda zaharreko datuak zenbatu dituzte, eta Nafarroako euskararen urteko mugekin alderatu dituzte, garai bakoitzean zenbat euskaldun ziren kalkulatzeko. Emaitzak argigarri eta harrigarriak dira: Nafarroa nagusiki euskaldun zen duela bi mendera arte, eta kopuru absolutuetan herrialderik euskaldunena zen. Ikaragarria ere bada datuen bilakaera: euskaldunen portzentaiaren behar-kada geldiezina izan da XVI. mendetik hona, batez ere azken 200 urteetan.

1587. urtearen inguruan bi heren hartzen zituen euskarak Nafarroa Garaian. 97.000 euskaldun ziren herrialdean, eta garai hartan Bizkaia eta Gipuzkoan ez ziren 70.000 lagun besterik bizi. Bi menderen buruan, euskaldunen kopurua hazi egin zen Nafarroan (121.000 lagun 1786an), baina portzentaia jaitsi egin zen: hala ere, erdiak baino gehiago euskaldun ziren. Garai horretan, 120.000 lagun bizi ziren Gipuzkoan eta Bizkaian.

Azken bi mendeetako historia oso bestelakoa izan da. Hiztun galera termino absolutuetan eta erlatiboetan gertatu da. XX. mendean ere ez da geratu joera hori, azken urteotara arte. Orain, haur eta gazteen artean euskaldun proportzioak % 12 edo % 15ekoak dira, batez bestekoa baino gehiago.

Eliteen jarrera, independentzia galdu ondoren • Euskararen galera larriaren zergatiak ere aztertu dituzte Patxi Larretxeak

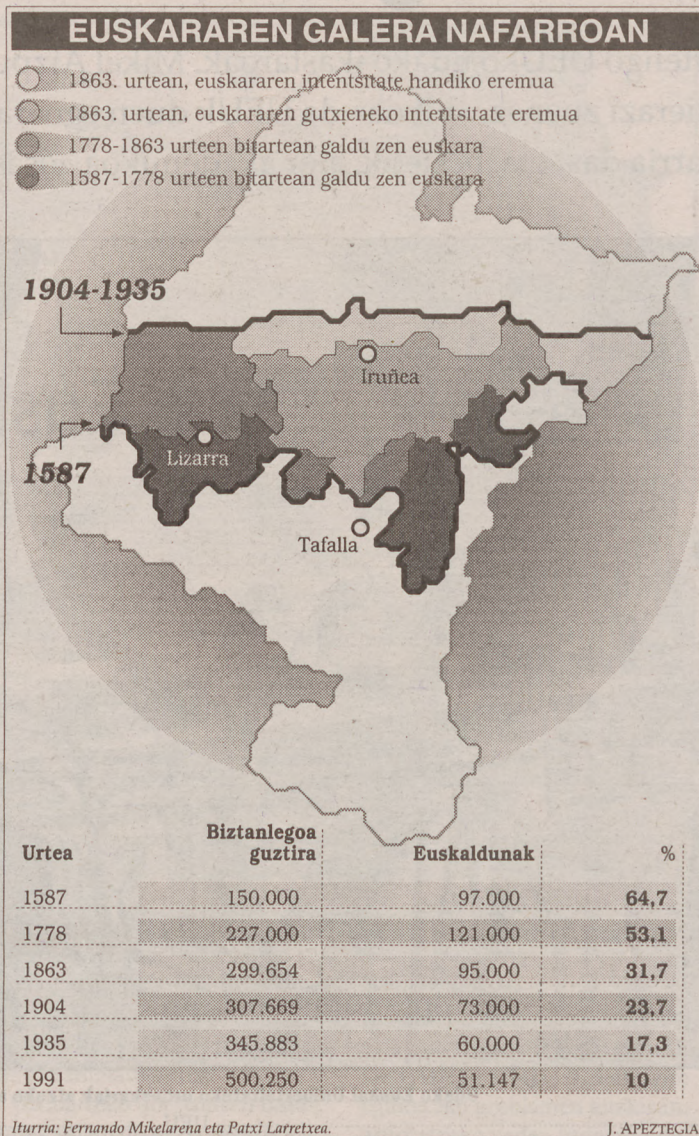
eta Fernando Mikelarenak ikerketan. Euskara zokoratua, kultura eta ofizialtasunetik urruti, egon dela azpimarratzen dute, baita nafar gehienek hizkuntza zen garaian. «Nafarroako elite autoktonoek ez dute inoiz benetako babesik eragin euskarari. Ez 1521-1841 tartean, Nafarroa erresuma gisa egituratua zegoenean, parlamentu, gorte eta guztiarekin Espainiako monarkiaren barnean; ezta 1841-1978 epean ere, Nafarroa Espainiako Estatu liberalaren parte izan zenean, nolabaiteko autonomia administratibo eta fiskalarekin».

Eliteen jarrera azaltzeko diotenez, «Nafarroako elite autoktonoak oso eroso sentitu ziren Nafarroak independentzia 1512an galdu ondoren. Botere lokalari eusten zioten, kargu eta onurak lor zitzaizketen, Indietara joan». Nafarroa Espainiako Koroari lotzeko izan ziren istilu eskasak eliteen egokitze horren ispilu dira, Larretxea eta Mikelarenaren ustez.

Hizkuntzaren auziari dagokionez, gaztelania hizkuntza ofizial bakarra zelarik, diskriminazio mekanismo bat izan zitekeen elite elebidun edo elebakar gaztelauen «boterearen okupazio oligarkikoa» errazteko. Gaztelaniarik ez zekien populazioaren parte handi batek apenas egin ziezakeen traba elite erdaldun horiei.

Duela ehun urte • XIX. mendearen bukaeran, euskararen aldeko iritziz batzuk hedatuz joan ziren Nafarroako gizartean, baina horrek ez zuen Nafarroaren foru administrazio jarrera inolaz aldatu. XX. mende hasieran, Nafarroako eskuinak, erregionalismo foralak, euskalduntasunaren aldeko diskurtso bat zeukan. 1876-1910 epean garatu zen jarrera hori. Bizkaia, Gipuzkoa eta Arabako foruen desagertzeak «elkartasun sentimendu bat hedatu zuen», Larretxeak eta Mikelarenak nabarmendu dute.

Euskarari dagokionez, komunikabideak eta Diputazioa bera haren defentsan aritzen ziren hitzez, eta euskararen nafartasuna

na erreibindikatzan zen. 1901ean, Madrilera ezarritako Benito Francia gobernadoreak euskaraz irakastea debekatu zien maisu-maistrei, eta gogor salatu zuen hori Nafarroako prentsa karlistak. Urte berean, Miguel Unamuno idazleak euskara ehortzi behar zela esanez idatzitako artikulu famatu haren haritik, kontra altxatu ziren Nafarroako agerkariak, hala nola *El Pensamiento Navarro* eta *Diario de Navarra*.

Larretxeak eta Mikelarenak nabarmentzen dutenez, eskuinaren euskalduntasun hori «erretorikoa» zen soilik. Erlijioa, foruak eta hizkuntza defenditzea populazioaren babesa jasotzeko modu bat zen. Nolanahi ere, giro hark ez zuen asko iraun. 1910. urtearen inguruan, euskal abertzale-tasuna eta EAJ hasi ziren sartzen Nafarroan, eta horrek nabarrismoaren kontrako erreakzioa eragin zuen. «Ordura arte ez bezala, ez da onartzen jada euskaltasunak lotzen duela Nafarroa beste herrialdeekin; alderantziz, euskaltasuna Nafarroaren identitate zeinu delako ideia arbuizatu zen», diote ikertzaile nafarrek.

Nabarrismoaren grina

anti-euskalduna • Nafartasuna «foraltasunera» murrizten dute nabarrista eskuindarrek. Euskara erabat zokoratu zuten nafar identitatearen definizioetan. Erabateko aldaketa gertatu zen diskurtsoan, eta banan-banako adi-

bideak ez dira falta. Esaterako, Raimundo Garcia, *Garcilaso, Diario de Navarra*-ko zuzendaria, kexu ageri zen 1908an Baztango herri bateko jailetan txistua kendu eta «gaita maketonikoak» jarri nahi zituztelako. Urte batzuen buruan, 1923an, Iruñean txistulari banda sortzea proposatu zen, eta zera idatzi zuen bere egunkarian: «Nondik sortu da Iruñean, jotaren herrian, euskal musika hori tronuratzeko ahalegin hori? Soinu ona izango du, baina ez da hori geurea». Larretxeak eta Mikelarenak nabarmentzen dutenez, adibide horretan ikusten den «nafartasuna definitzeko orduan egiten den euskaltasunaren definizio modu hori» gaur egunera arte mantendu da nabarrismo foralean.

Mikelarena eta Larretxearen ustez, «Nafarroaren identitate zeinuak deseuskalduntzeko nabarrista foralen afana ulertzeko zail egiten da, euskal nazionalismoak historikoki oso arrakasta gutxi izan duelako Nafarroan». Ez frankismoaren aurretik, eta ez ondoren, apenas lortu duen abertzaletasunak % 15-20 portzentaletatik aldentzerik. «Nafarroako bozeramaileek ez badute sekula euskal nazionalismoaren aldeko apustua egin, ez dugu ulertzen euskara baztertzeko eta euskal kulturaren elementuak Nafarroako kultur identitatetik ezabatzeo nabarrismo foralaren grina hori», diote Larretxeak eta Mikelarenak. x

Baserri gaien 2. azoka berezia izango da gaur Lekeition

■ Aurtengoan eskaintza berriak aurkitu ahal izango dira

Erredakzioa / Bilbo

BASERRI gaien bigarren azoka berezia egingo dute gaur goizean Lekeition (Bizkaia). Joan den ekainean abian jarri zuten ekimen horren bidez bertako azokan salgai izaten diren baserri produktuen kalitate ona eta eskaintza ugaria ezagutarazi nahi dute.

Bigarren azoka honetan produktuen eskaintza aurrekoan baino handiagoa izango da; horrela, aurtun esnea, ezta eta fruta ere izango dira salgai. Lekeitioko eta inguruko udalerrietako baserritarrek beren produktuak paratuko dituzte 50en bat saltokitan.

Lekeitioko baserritarrek Udalaren laguntzaz martxan jarri dituzten azoka bitxi hauek herrian jai bereziak diren egunetan antolatzen ari dira. Beraz, ezohiko feria hauek jai giroan egiten dira, besteak beste trikitixa eta txistu doinuek alaiturik. x

Sentsibilizazio egitaraua hasi dute Urdaibain

■ Erreserban bizi direnei zuzenduko zaio kanpaina

Erredakzioa / Bilbo

BIZKAIKO Foru Aldundiak eta Europako Ingurugiro Politikarako Institutuak Urdaibaiko biosferaren erreserbako herri-tarrei zuzenduriko sentsibilizazio eta informazio egitaraua garatuko dute datozen hilabeteetan. Programak Unescoren babesa dauka.

Ekimen piloturako jarduerak bost gai nagusiren inguruan izango dira: ura, hondakinak, paisaia, turismoa eta kostalea. Aldi berean, programa beste horrenbeste gizarte kolektibori zuzendua egongo da: gazteak, etxekoandreak, nekazariak, enpresari turistikoak eta funtzionarioak.

Lehenengo fasean, informazio materialak jorratu eta aipaturiko kolektiboetan jarduteko estrategiak landuko dituzte. Bigarrenetan, osterat, Urdaibaiko ahalik eta herri-tar gehienek esku jarriko dute informazio prozesua.

Maria Esther Solabarrieta Bizkaiko Ingurugiro diputatuak ekimenaren garrantzia nabarmendu du. «Ingurugiroari buruzko sentsibilizazio, heziketa eta informazio alorrean ditugun helburuak sakondu ahal izango ditugu», adierazi du. x

Nafarren erdiak baino gehiago ziren euskaldun 1786an, 121.000 lagun, Bizkaiko populazioa eta Gipuzkoakoa bat eginik baino gehiago

Nabarrista eskuindarrek euskara eta euskaltasuna zokoratu zituzten identitatearen definizioetan, dena «foraltasunera» murriztuz